

ПУБЛИКАЦИИ

VIKTORIJA UŠINSKIENĖ

Uniwersytet Wileński (Litwa)

Księga akt grodzkich trockich [1660–1661] ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. V

W tekście przedstawiona została piąta część inwentarza analitycznego XVII-wiecznej księgi sądowej z kolekcji Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego (BUW). Zabytek, zaznaczony w katalogu BUW jako *Akta sądowe grodzkie trockie z lat 1660–1661* (sygn. F7-TrPT, 1660–1661), został wybrany jako obiekt badań, ponieważ nie doczekał się jak dotychczas opracowania, ani opisu. Stanowi on typowy przykład tzw. *akt relacji* (łac. *acta relationum*), spisanych zgodnie z ówczesną tradycją kancelarii sądowych WKL w dwóch językach urzędowych — polskim i staroruskim (nazywanym także *zachodnioruskim* albo *starobiałoruskim*). Przedstawiona niżej część inwentarza zawiera opisy dokumentów 775–822, (K. 827–877). Praca została wykonana w ramach projektu naukowego *Księgi sądowe WKL ze zbiorów BUW: cyfrowa baza danych*.

Słowa kluczowe: księgi sądowe WKL, dokumenty rękopiśmienne, akta grodzkie trockie, kolekcje cyfrowe Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego.

W niniejszym tekście przedstawiam piątą część¹ sporządzonego przeze mnie inwentarza analitycznego jednej z XVII-wiecznych ksiąg sądowych, przechowywanych w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego (BUW). Praca została wykonana w ramach projektu naukowego *Księgi sądowe WKL ze zbiorów BUW: cyfrowa baza danych*².

Zespół rękopiśmienny, zaznaczony w katalogu BUW jako *Akta sądowe grodzkie trockie z lat 1660–1661 (Trakų pilies teismo aktai 1660–1661 m., sygn. F7–TPT, 1660–1661)* obejmuje okres 11/02/1660–24/08/1661 i składa się obecnie z 877 kart, mimo że według danych katalogu z 1872 r., pod koniec wieku XIX księga zawierała nawet 2539 kart z lat 1660–1663 [Горбачевский 1872, 200]. Można więc twierdzić, że zachowało się tylko ok. 35% byłej zawartości zabytku. Księga jest uszkodzona mechanicznie, zawilgocona. Oprawa i oryginalny tytuł nie zachowały się. Tekst zawiera liczne ubytki i miejsca nieczytelne. Wpisy są częściowo przemieszane

chronologicznie i treściowo. Liczbowanie kart jest podwójne: obok starej foliacji występuje nowsza, wykonana ciemniejszym atramentem. Porównanie jednej a drugiej potwierdza, że część kart zaginęła. Prawie wszystkie dokumenty opatrzone są własnoręcznymi podpisami urzędników, świadków i pisarza. Pieczętki nie zachowały się.

Zgodnie z tradycją XVII-wiecznych kancelarii sądowych WKL księga jest spisana w dwóch ówczesnych językach urzędowych — polskim i staroruskim (tzw. *zachodnioruskim*³). Przeważa polski z licznymi wpisami w języku ruskim, rzadko w łacińskim. Sporadycznie występują dokumenty w dwóch paralelnych wersjach językowych, kiedy jedna kopia sporządzona jest po polsku, druga zaś po rusku. Wybór języka wiąże się między innymi z typem dokumentu: np. relacje woźnych prawie bez wyjątku notowane są po polsku, natomiast do spisania skarg, testamentów, pozwów sądowych pisarz używa zazwyczaj dwóch języków, rozpoczynając oraz kończąc polski tekst dłuższymi bądź krótszymi notkami ruskimi.

Większość dokumentów nie wyróżnia się kaligrafią ani starannością: są w nich liczne poprawki, przekreślenia i dopiski. Pismem kaligraficznym spisane są wyłącznie oblaty przywilejów, listów i rozkazów króla bądź wysokich dygnitarzy WKL. Wyróżnia je też jakość atramentu. Charakterystyczna dla rękopisów z XVI–początku XVII wieku tradycja zdobienia tytułów, incipitów i inicjałów występuje prawie wyłącznie w tekstach (dopiskach) ruskich w postaci specjalnego kształtu liter. W tekstach polskich są one raczej rzadkie.

Zapisy w księdze obejmują dość długi okres, nic więc dziwnego, że wносиły je różne osoby. Liczba wpisów dokonanych w ciągu jednego dnia wariuje od 2 do 20, a więc ilość pracujących w tym samym dniu pisarzy też nie była stała i (wnioskując z analizy charakterów pisma) mogła wynosić od 1 do 5 osób. Ogółem naliczyłam w księdze 9 różnych charakterów pisma. Przynajmniej 7 osób pisało zarówno po polsku, jak też po rusku (w tym samym dokumencie albo w różnych). Nie dziwi więc fakt, że pisownia analizowanych dokumentów nie jest ujednolicona. Mimo to zestawienie właściwości graficznych różnych dokumentów pozwala na sformułowanie podstawowych zasad polskiej grafii i ortografii panujących wśród pisarzy WKL w II połowie XVII wieku:

1. Zauważalny jest nadmiar wielkich liter: oprócz imion, nazwisk i nazw miejscowości rozpoczyna się nimi wiele rzeczowników, których pisownię trudno uzasadnić. Nasilenie się tego zjawiska w wieku XVIII I. Bajerowa [1964, 24] tłumaczy różnymi funkcjami, jakie spełniały wówczas wielkie litery.
2. Brak także norm dla pisowni rozłącznej przyimków, spójników oraz partykuły *nie*. W tym samym dokumencie spotykamy zarówno łącz-

na pisownię przyimków (zazwyczaj są to przyimki *w*, *z/s*, *przy*, *na*), jak też rozdzielną: *wmaiętnosci*, *znieboszczykiem*, *wwoiewodztwy*, ale też *do miasta*, *przy rodzicu*, *na drodze*. Podobnie jest z pisownią partykuły *nie* z czasownikami i przymiotnikami: *niebył/ nie był*, *niepowyadał/ nie powiadał*, *niemały/ nie mały*.

3. Absolutnie wszystkie dokumenty charakteryzuje bardzo skąpe używanie diakrytyków, a mianowicie:
 - żaden z pisarzy nie stosuje kreski (') do zaznaczenia spółgłosek miękkich, czego na ogół przestrzegali się ówczesni drukarze; wynika z tego, że spółgłoski miękkie [ć], [ź], [ń], [ś], [ż] w pozycji przed spółgłoską bądź w wygłosie pisane są jako *c*, *dz*, *n*, *s*, *z*: *miec / myęc*, *smierc / smyerc*, *czeladz*, *dzien* itp.;
 - nie stosuje się również kropki nad *z* do oznaczenia [ż], [ź]: *w zywo-cie*, *Zyzmary*, *wyelmozny*, *pogrozki*, *zmiadzony* itp.;
 - brak odróżnienia charakterystycznych dla średniopolszczyzny samogłosek pochyłonych i jasnych: mimo że XVII-wieczna norma graficzna nakazywała oznaczanie opozycji między samogłoskami jasnymi i pochyłymi (czyli o podwyższonej artykulacji) poprzez kreskowanie *e* i *o* pochyłonych (*é*, *ó*) oraz *a* jasnego (*á*), w badanych dokumentach są one oznaczane bez kreskowania: *Bog*, *wiekow*, *oy-cowskiego*, *zebrac*, *nasz* itp.
4. Dwuznaki natomiast są stosowane dosyć konsekwentnie:
 - dwuznaki *cz* i *sz* prawie we wszystkich dokumentach odpowiadają spółgłoskom szumiącym [č] i [š], które w ten sposób są odróżniane od syczących *c* [c] i *s* [s]: *oczewisto*, *natenczas*, *szlachta*, *szescset* itp.;
 - symptomatyczne, że połowa pisarzy używa zamiast *z* specjalnego (charakterystycznego dla rękopisów XVI–XVIII-wiecznych) znaku graficznego *з* (*з*), obok którego w miejscu *s* występuje zazwyczaj alograf *f* (tzw. “s długie”): *zobaczywfszy*, *nafzego* i in.; niekiedy też do zaznaczenia [š] stosowany jest dawny znak *β*: *proβe*, *wafβey* i in.;
 - wyłącznie w dwóch tekstach zauważyłam brak konsekwentnego odróżnienia spółgłosek szumiących od syczących w wyniku stosowania dwuznaków dla obydwu szeregów, jak też dla spółgłosek ciszących [č] i [š], por.: *często*, *użyczi*, *przedawaiączych*, *Wiczeńtego Korwina Gąszewskiego* itp.;
 - jednostkowo przejawia się taka właściwość kresowa, jak przejście *ś(l)* w *sz(l)*: *fzliub*, *zamyszliona* itp.; według I. Bajerowej formy tego typu powstały w polszczyźnie kresowej w wyniku bezpośredniego wpływu białoruskiego i litewskiego [Bajerowa 1983, 14–16].

- dwuznak *rz* na ogół stosowany jest konsekwentnie, zdarzają się zaś sporadyczne zapisy *rz* w miejscu *r* mające zapewne charakter hiperpoprawny, por.: *arzędarza*, *Chrzystusa* i in.; odwrotne zjawisko zamiany *rz* na *r* wystąpiło przeważnie w zapisach imienia *Krysztoph / Krysztof / Chrysztoph*, prawdopodobnie pod wpływem wzoru łacińskiego (*Christoforus*) lub ruskiego (*Крпуумоф*); jeszcze jeden przykład tego zjawiska obserwujemy w zapisie *szyrej* ‘szerzej’.
5. Samogłoska [y] oznaczana jest przez *ý/ÿ* (kropki są tutaj tylko modyfikacją graficzną), rzadziej przez *y*: *tylko/ tÿlko/ tÿlko, býli/ býli/ býli* itp. Natomiast do zaznaczania [i] mogą być stosowane obydwie litery: większość pisarzy wybiera *i*, niektórzy też stosują jedną z modyfikacji *y*, przy czym wybór może być uzależniony od funkcji samogłoski lub od jej pozycji w wyrazie, por.: *nigdy, urzędnyka, wwojewództwye, ýmiona ý Przewiska, winę ponosýłł, widziałem wyzbie*. Spójnik *i* tradycyjnie oddawany jest jako *y/ý/ÿ*, np.: *ý maiąc swój zły vmýsl*.
 6. Jak widać z ostatniego przykładu, jota jest przekazywana na dwa sposoby: w wygłosie *i* przed spółgłoską oznaczana jest za pomocą jednej z modyfikacji samogłoski *y* (*raczey, ktoreÿ, Woÿska, dobrodzieÿka* itp.), zaś w pozycji interwokalicznej i w nagłosie jako *i* (*Ian, maiąc, dobrodzieiowi* itp.).
 7. Dla samogłosek nosowych dość konsekwentnie stosowane są znaki *ę* i *ą*: *będzie, pieniądze, pieniądze, którą, do xiąg* itp. Zakłócenia występują najczęściej w postaci zapisów *en, on* w miejscu nosówek: *sendzic, pozento* (ale obok też *pozęce*), *lezonycm, Gonsiewski* (obok *Gąsiewski*), co musi świadczyć o ich wymowie asynchronicznej. Są też spotykane przykłady odwrotne, czyli przejście połączeń *en/eń* (rzadko *em*) i *on/oń* w samogłoski *ę, ą* zarówno w wyrazach rodzimych, jak i zapożyczonych (zwykle w pozycji przed spółgłoskami zwarto-szczelinowymi, szczelinowymi i zwartymi): *Wileńską, nieposłuszestwo, kalędarza, zięski* (zamiast *ziemski*), *małżąka, Kąstantynowicz* (obok *Konstantynowicz*) itp. Zapisy tego typu można potraktować jako przejaw zjawiska fonetycznego, gdyż wtórna nazalizacja samogłosek jest tu uwarunkowana sąsiedztwem spółgłoski nosowej [zob.: Kurzowa 1972, 33–34; 2006, 106–108]. W niektórych dokumentach można też zauważyć zapisy hiperpoprawne zawierające *ęn* lub *ąn*: *tęń, urzędnyka, arzędarza, małżąnkow, Gąnsiewski* i in. Sporadycznie występują przykłady dezanalizacji, kiedy to w miejscu nosówek występują *e* lub *o*: *sie, mie, panio, na bracio rodzoną, pod Forteco*. W odróżnieniu od wyrazów ze wtórną dezanalizacją archaiczna forma *miedzy* występuje w zabytku w swojej postaci etymologicznej, czyli z samogłoską ustną.

8. Widoczne jest też działanie niektórych wzorów łacińskich:
- stosowanie w nagłosie liter *x* (zamiast *ks*: *do xięgi*) oraz *v* (zamiast *u*: *na Vrzędzie*);
 - stosowanie dwuznaku *ph* w miejscu spółgłoski *f*, zwłaszcza w imionach: *Krzysztoph*, *Stephan*, *Jozeph*, *Ostaphyiowa*, *conpherowane* i in. (jednak niektórzy pisarze konsekwentnie stosują literę *f*: *Referendarz*, *manifestacya*, *Fedorunowna*, *Felix*, *Krzysztof* itp.);
 - zachowanie *c* [k] oraz grup *ti*, *di* w zapożyczeniach łacińskich: *Conwenta*, *Constitutie*, *acciza*, *satisfactiey*, *disponuie* i in.;
 - podwajanie liter w niektórych wyrazach (zarówno obcych, jak i rodzimych): *offiarować*, *obiecował*, *Littewsk^o* i in.
9. Ponadto uwagę zwraca częste stosowanie skrótów paleograficznych: *IMscⁱ*, *IKMⁱ*, *W^oX^oLitt^o*, *Nasze^o*, *zlozone^o*, *województw^a* itp.

Niniejsza część inwentarza zawiera opisy 47 dokumentów (Nr. 775–822, K. 827–877), z których 27 zostało spisanych wyłącznie w języku polskim, 9 — w polskim i ruskim (z przewagą polskiego), 9 — w ruskim i polskim (z przewagą ruskiego), 2 — wyłącznie w ruskim. Tylko jeden dokument zawiera notki łacińskie (zob. 808).

Inwentarz: dokumenty 775–822 (K. 827–877)

775. K. 827 v., r. 1661–07–22. Język polski, Mocno spłowiały atrament.

Protestacja ziemianina woj. trockiego Władymiera Lasockiego⁴, starosty Żyzmarskiego, podwojewodza trockiego, w sprawie gwałtownego napadu rabunkowego na gospodarstwo ławnika Maczulia Szuchaja, dokonanego we wsi Warcholcach przez chorągiew obersztera JKMSi Borsatego w dn. 1661–07–18.

776. K. 828–829 v., r. 1661–07–22. Język polski. Mocno spłowiały atrament, tekst prawie nieczytelny.

Protestacja sędzica ziemskiego trockiego Kazimierza Grotowskiego w sprawie wielkich krzywd poczynionych mu w majątności Girdziszkach w woj. trockim w dn. 1661–07–14 przez sąsiadów — ziemian [...] Pawłowicza Strawinskiego, Stanisława Janowicza Sobowicza Radomskiego, Daniela i Adama Macieiewiczów Pawłowiczów Strawinskich.

777. K. 830–831 v., r. 1661–07–22. Język polski. Dopiski ruskie.

Protestacja ciwuna woj. trockiego wielmożnego Bonifacego Paca, pułkownika JKM, w sprawie krzywdy i okrutnego zranienia jego sług — Jerzego

Wasilewskiego, Macieia Bankowskiego, kozaka Piotrowskiego, wachmistrza Ręglowskiego, dragona Jana Pawłowskiego — przez czeladź Henryka i Jerzego Aszemberków w majątności Ryiemot w Kurlandii na granicy żmudzkiej w dn. 1661–07–6/11 podczas zadania wybrania chleba dla wojska za asygnacją oboźnego WXL Michała Paca, rejmentarza wojska JKM.

778. K. 832 v., r. 1661–07–22. Język polski. Dopiski ruskie.

Kwit relacyjny generała pow. kowieńskiego Wawrzyńca Obiecanowskiego potwierdzający kradzież wielu rzeczy rozmaitych z kościoła łankieliskiego.

Kwit spisany na żądanie JMi Xdz^a plebana łankieliskiego wielebnego Symona Monkiewicza w dn. 1661–07–17 w Łankieliszkach przy stronie dwóch świadków — szlachciców Stanisława Piotrowicza i Jana Jakubowskiego.

779. K. 833 v., r. 1661–07–22. Język polski. Dopiski ruskie.

Relacja generała woj. trockiego Piotra Klidzi z oglądania ran na sługach i czeladzi wielmożnego Bonifacego Paca, ciwuna trockiego, poniesionych od czeladzi Herynga i Jerzego Aszemberków w dn. 1661–07–10/11 podczas zadania wybrania chleba dla wojska.

Kwit spisany w dn. 1661–07–18 we dworze Obelyi [Abeli ?] w woj. trockim w obecności Macieia Bankowskiego, sługi wielmożnego Bonifacego Paca przy stronie dwóch świadków — szlachciców Jana i Pawła Jakubowiczów.

780. K. 834 v., r. 1661–07–23. Język polski. Dopiski ruskie.

Relacja generała woj. trockiego Jerzego Skorki z doręczenia w dn. 1661–07–22 pozwu sądowego wojskowego od Jaśnie Wielmożnego JMci Hetmana WXL Kazimierzowi Więckiewiczowi z chorągwi Jaśnie Wielmożnego JMci Kanclerza WXL, w sprawie Krzysztopha Niewiarowskiego.

781. K. 835–836 v., r. 1661–07–23. Początek w języku ruskim, dalej tekst polski.

Rejestr szkód i krzywd Hendrycha Tyminka, sekretarza JKMsci na starostwie siemnienskim i metelskim, od dragonii Wielmożnej JMsci Stanisławowej Naruszewiczowej, referendarzowej i pisarzowej WXL w latach 1658–1661.

782. K. 837 v., r. 1661–07–24. Początek w języku ruskim, dalej tekst polski.

Skarga [I, zob. 784] miecznego pow. lidzkiego Heronima Diczycza na ziemian lidzkich Władysława Tura z małżonką Maryanną Garlisz Turową z powodu nieprawnego pograbienia przez nich chłopą Waluka z żoną i synem

podczas gwałtownego najazdu na majątność Podawgi Bychowcowskie w dn. 1661–07–11.

783. K. 837 r., 838 v., r. 1661–07–24. Początek w języku ruskim, dalej tekst polski.

Relacja [I, zob. 785] generała pow. lidzkiego Kazimierza Boładza (Bołąca) w sprawie skargi miecznego pow. lidzkiego Heronima Dziezyca na ziemian lidzkich Władysława Tura z małżonką Maryanną Garlisz Turową z powodu nieprawego pograbienia przez nich chłopą Waluka z żoną i synem podczas gwałtownego najazdu na majątność Podawgi Bychowcowskie w dn. 1661–07–11.

Kwit spisany w dn. 1661–07–22 w majątności Pojeduniach przy stronie dwóch świadków — szlachciców Jana i Pawła Stephanowiczów.

784. K. 839 v., r. 1661–07–24. Początek w języku ruskim, dalej tekst polski.

Skarga [II, zob. 782] miecznego pow. lidzkiego Heronima Diczycyca na ziemian lidzkich Władysława Tura z małżonką Maryanną Garlisz Turową z powodu nieprawego pograbienia przez nich chłopą Waluka z żoną i synem podczas gwałtownego najazdu na majątność Podawgi Bychowcowskie w dn. 1661–07–11.

785. K. 840 v., r. 1661–07–24. Język polski.

Relacja [II, zob. 783] generała pow. lidzkiego Kazimierza Boładza (Bołąca) w sprawie skargi miecznego pow. lidzkiego Heronima Dziezyca na ziemian lidzkich Władysława Tura z małżonką Maryanną Garlisz Turową z powodu nieprawego pograbienia przez nich chłopą Waluka z żoną i synem podczas gwałtownego najazdu na majątność Podawgi Bychowcowskie w dn. 1661–07–11. Kwit spisany w dn. 1661–07–22 w majątności Pojeduniach przy stronie dwóch świadków — szlachciców Jana i Pawła Stephanowiczów.

786. K. 841 v., r. 1661–07–24. Język polski. Brzegi mocno uszkodzone, atrament wypłowiwały, tekst ledwie czytelny.

Skarga ziemianina pow. grodzieńskiego Hregorego Łaniewskiego na Krzysztopha Buchowieckiego, marszałka grodzieńskiego, starostę mereckiego, z powodu napadu na żałobliwego w dn. 1661–07–18 w majątności symonieliskiej sług marszałka Stanisława Sławoszewskiego i Pawła Kasnerowicza.

787. K. 842 v., r. 1661–07–24. Język polski. Mocno uszkodzone brzegi.

Relacja generała pow. grodzieńskiego Olbrychta Dombrowskiego z oglądania śladów boju i spustoszenia w majątności [...] ziemianina pow. gro-

dzińskiego Mikołaja Kościeleckiego dokonanych przez chorągiew rotmistrza Costantego Jarmołowicza w dn. 1661–07–06.

Kwit spisany w dn. 1661–07–[...] przy stronie dwóch świadków — szlachciców Andrzeja Gabłockiego i [...] Zdanowicza.

788. K. 843 v., r. 1661–07–25. Język polski, dopiski ruskie. Brzegi mocno uszkodzone.

Skarga ziemianina pow. grodzieńskiego Mikołaja Kościeleckiego na rotmistrza Costantego Jarmołowicza z powodu okrutnego napadu rabunkowego chorągwi obżałowanego na majątek żalobliwego w dn. 1661–07–06.

789. K. 844 v., r. 1661–07–25. Język polski, dopiski ruskie. Brzegi nieco uszkodzone.

Skarga ziemian woj. trockiego Pawła Michnicza z małżonką Fruzyną Agrypianką na generała woj. trockiego Jakuba Kuncewicza z małżonką Krysztyną Swiackiewiczówną Kuncewiczową z powodu zorganizowania przez nich okrutnego napadu rabunkowego na majątek żalobliwych Bitowtowicze w dn. 1661–07–20.

790. K. 845 v., r. 1661–07–26. Język polski.

Relacja generała woj. trockiego Jakuba Kuncewicza z oglądania okrutnych ran bojowych poniesionych przez arendarza Mikołaja Karpowicza na gościńcu grodzieńskim od Jana Kulakiewicza, urzędnika Olbrechta Dembowskiego.

Kwit spisany w dn. 1661–07–20 w domu arendarza Karpowicza w woj. trockim przy stronie podstarościgo olkienickiego Alexandra Braciszewskiego.

791. K. 846 v., r. 1661–07–26. Język polski.

Relacja generałów woj. trockiego pow. kowieńskiego Jana Jakuba Milewskiego i Alexandra Mordasowica [Mordasewicza ?, zob. 394 i in.] z oglądania szkód poniesionych przez arendarza bałwierzyskiego Marka Józefowica [Józefowicza] w roku 1661 w wyniku wielokrotnych najazdów wojskowych.

Kwit spisany w dn. 1661–07–20 przy stronie czterech szlachciców — Krysstofa Michnicza, Adama Janowicza, Jana Sadowskiego i Mikołaja Jasinskiego.

792. K. 847 v., r. 1661–07–26. Język polski.

Relacja generała woj. trockiego Jakuba Kuncewicza z oglądania szkód poniesionych przez ziemiankę trocką Alszkę Tupalską Zygmontową Braczy-

szewską [Braciszewską] w wyniku nieprawego pożęcia żyta i jęczmienia przez poddanych Jarosza Szaszewicza, wojskiego i podstarościego kowieńskiego, w polu w Gienianach w woj. trockim.

Kwit spisany w dn. 1661–07–21 w Gienianach przy stronie dwóch szlachciców — Jana i Adama Staniewiczów.

793. K. 848 v., r. 1661–07–25. Język polski, dopiski ruskie. Brzegi nieco uszkodzone.

Protestacja podstarościego olkienickiego Alexandra Braciszewskiego w sprawie okrutnego pobicia i zranienia bojarzyna Mikołaja Karpowicza przez Jana Kułakiewicza, urzędnika Olbrechta Dembowskiego, ze współnikami w dn. 1661–07–20.

794. K. 849 v., r. 1661–07–27. Język polski.

Relacja generała woj. trockiego Jakuba Kuncewicza z oglądania ran Jana Samuela i Piotra Woiciechowiczów, poddanych Jarosza Szaszewicza, wojskiego i podstarościego kowieńskiego, poniesionych przez nich od Stanisława Koznarewicza z pomocnikami.

Kwit spisany w dn. 1661–07–17 przy stronie dwóch szlachciców — Jana Tomaszewicza i Mikołaja Janowicza.

795. K. 850 v., r. 1661–07–26. Język polski. Brzegi nieco uszkodzone.

Skarga ziemianki woj. trockiego Alszki Tupalskiej Zygmontowej Braciszewskiej w sprawie szkód poniesionych przez nią w wyniku bezprawnego pożęcia żyta i jęczmienia przez poddanych Jarosza Szaszewicza, wojskiego i podstarościego kowieńskiego, w polu w Gienianach w woj. trockim.

796. K. 851 v., r. 1661–07–26. Język polski. Brzegi mocno uszkodzone.

Skarga Krzysztopha Niewiarowskiego, starosty maćkowskiego, kadaryskiego i żyrwińskiego, na ziemianina woj. trockiego Rafała Wyszotrawkę, piwniczego WXL, z powodu nieprawego oskarżenia go o fałszerstwo papierów w trakcie procesu.

797. K. 852 v., r. 1661–07–27. Język polski. Brzegi mocno uszkodzone, atrament wypłowiwały.

Skarga wojewody brzeskiego, starosty przewalskiego wielmożnego Kazimierza Ludwika Jewłaszewskiego na chorążego grodzieńskiego Iana Kazimierza Kierdeia z małżonką Dorotą Grzybowską Kierdeiową w sprawie próby bezprawnego przywłaszczenia przez obżalowanych gruntów w starostwie

przewalskim po śmierci wielmożnej Elizabet Szwabowny Jewłaszewskiej, wojewodziny brzeskiej.

798. K. 853 v., r. 1661–07–27. Język polski. Brzegi uszkodzone. Liczne poprawki.

Skarga marszałka grodzieńskiego wielmożnego Krzysztopha Buchowieckiego na czeladnika Jana Palinskiego o próbę bezprawnego przywłaszczenia przez obżałowanego pewnych rzeczy, obligów i pieniędzy podczas załatwienia spraw w Mereczu.

799. K. 854 v., r. 1661–07–26. Język ruski, dopiski polskie.

Protestacja Jarosza Szaszewicza, wojskiego i podstarościego kowieńskiego, w sprawie pobicia i mocnego zranienia jego poddanych Jana Samuela i Piotra Woiciechowiczów w wyniku okrutnego napadu na nich przez Stanisława Koznarewicza z pomocnikami w dn. 1661–07–17.

800. K. 855 v., r. 1661–07–27. Język polski, dopiski ruskie.

Intromisja generała woj. trockiego Piotra Klidzi z dn. 1661–07–17 wprowadzająca referendarza i pisarza WXL wielmożnego Cypriana Pawła Brzostowskiego z małżonką Rachellą [...] Duninówną Brzostowską w objęcie dzierżawy Matławki w woj. trockim ze wszystkimi wsiami, przynależnościami i poddanymi po zejściu z tego świata Alexandra Wołowicza, chorążego wileńskiego, prawem dożywotnym.

Kwit spisany w Matławce (woj. trockie) przy stronie trzech szlachciców — Jakuba Mikołajewicza, Jakuba Pawłowicza i Andrzeia Bałtromieiewicza.

801. K. 856 v., r. 1661–07–29. Język polski. Liczne poprawki (brulion?).

Protestacja burmistrza simnieńskiego Stephana Jedwabinskiego w sprawie okrutnego pobicia i zranienia go podczas napadu na niego poddanych wojska leypunskiego na drodze do Simna w dn. 1661–07–26.

802. K. 857 v., r. 1661–07–30. Język polski, dopiski ruskie.

Relacja generała woj. trockiego Woyciecha Ierzego Zwicewicza z oglądania zwłok kowala starosty zymorskiego Jana Władymierza Lasockiego zabitego przez Hryszka, woźnicę podkomorzego witepskiego Symeona Karola Oginskiego.

Kwit spisany w dn. 1661–07–27 w miasteczku Zyzmarach [...] przy stronie dwóch szlachciców — [...] Steckiewicza i Stefana Grzybowskiiego.

803. K. 858 v., r. 1661–07–29. Język ruski, dopisek polski. Tekst wypłowiały, nieczytelny.

Protestacja [...] Jakubowskich w sprawie gwałtownego napadu rabunkowego na ich majątność [...]w dn. 1661–06–[...].

804. K. 859 v., r. 1661–07–30. Język ruski (początek i koniec), polski.

Relacja generała woj. trockiego Woyciecha Ierzego Zwicewicza z doręczenia w dn. 1661–07–17 listów sądowych, upominalnego i otworzystego, wielmożnym Alexandrowi Lackiemu, staroście żmojdzkiemu, i Teodorowi Lackiemu, marszałkowi nadwornemu, w sprawie ich długów pannom zakonnym Konwenta Kowieńskiego Reguły Św. Benedykta według prawa wyderkafowego.

Doręczono przy stronie dwóch szlachciców — Jana i Jakuba Staniewiczów.

805. K. 860 v., r. 1661–07–30. Język polski. Brzegi uszkodzone.

Skarga ziemianina woj. trockiego Michała Sokołowskiego na ziemianina Woyciecha Wierzbinskiego w sprawie napadu na ciwuna żałobliwego oraz pograbienia klaczy i rzeczy, które on miał przy sobie na drodze do gaju Korbutowicza w dn. 1661–07–17.

806. K. 861 v., r. 1661–07–30. Język ruski, dopisek polski. Tekst mocno uszkodzony.

Skarga ziemianki woj. trockiego [...] Gudzianskiej na ziemianina Samuela Gudzianskiego w sprawie o majątek Gudziany.

807. K. 862 v., r. 1661–07–30. Język polski. Brzegi uszkodzone.

Intromisja generała woj. trockiego Michała Kuncewicza z dn. 1661–07–25 wprowadzająca ziemianina Jana Kobylinskiego w objęcie majątności Obe[...] w woj. trockim ze wszystkimi przynależnościami według listu dobrowolnego zapisu jego małżonki Katarzyny Koronowny Janowej Kobylinskiej.

Kwit spisany przy stronie trzech szlachciców — Jana i Pawła Jakubowiczów oraz Piotra Janowicza.

808. K. 863 v., r. 1661–07–30. Język ruski, łaciński, polski. Brzegi uszkodzone

Aktykacja manifestacji posłów na sejm — podstolego WXL Oginskiego i przeszłego marszałka Robaczewskiego — w sprawie nieprzestrzegania się konstytucji przez pisarza polnego WXL.

809. K. 864 v., r. 1661–07–31. Język ruski, dopisek polski. Tekst mocno uszkodzony.

Skarga ziemianina Aleksandra Korewy na Krzysztofa Zylńskiego z powodu zorganizowania przez niego okrutnego napadu na żałobliwego.

810. K. 865 v., r. 1661–08–01. Język ruski, polski. Brzegi uszkodzone.

Relacja (dowód) woźnego woj. trockiego Szczęsnego Kreczunskiego z doręczenia w dn. 1661–07–28 pozwu ziemskiego Władysławowi Wałętynowiczowi Tanskiemu. Doręczono przy stronie dwóch szlachciców — Jana Gra[...] i Piotra Stanisławowicza.

811. K. 866 v., r. 1661–08–01. Język ruski, dopisek polski. Brzegi uszkodzone.

Skarga ziemianina Jerzego Kunicza na Matiasza Iwaszkiewicza z powodu zorganizowania przez niego okrutnego napadu na żałobliwego.

812. K. 867 v., r. 1661–08–02. Język ruski, dopiski polskie. Brzegi karty mocno uszkodzone.

Na r. dopisek po polsku: *W sprawie pp. Strawińskich.*

Skarga Adama Strawińskiego z małżonką Heleną Adamową Strawińską na Krzysztofa [...] z powodu okrutnego napadu rabunkowego w dn. 1661–07–27.

813. K. 868 v., r. 1661–08–02. Język polski.

Relacja generała woj. trockiego Michała Kuncewicza z oglądania ran Adama i Daniela Strawińskich, Heleny Adamowej Strawińskiej i Stanisława Rodomanskiego poniesionych od Krzysztopha Grotowskiego ze współnikami w dn. 1661–07–27.

Kwit spisany w dn. 1661–08–02 przy stronie dwóch szlachciców — Jana i Stanisława Zdanowiczów.

814. K. 869 v., r. 1661–08–02. Język ruski (v.), polski (r.).

Rota przysięgi Jana Szczerbowicza, sługi ziemianina Mikołaja Karasia, w sprawie spustoszenia majątku Iurewicze w woj. trockim.

815. K. 870 v., r. 1661–08–02. Język polski. Brzegi mocno uszkodzone.

Skarga ziemianina woj. trockiego Kazimierza Skorobohatego na Hermana Winterskiego, kapitana z chorągwi Jmsci Remera, w sprawie okrutnego napadu rabunkowego na Pawła Korzeniewskiego, czeladnika żałobliwego, i na Walentego Romeyka, hajduka i poddanego Jaśnie Wielmożnego Wincen-

tego Corwina Gosiewskiego, Podskarbiego Wielkiego i Hetmana Polnego WXL, na dobrowolnym gościncu do Olity w dn. 1661–07–29.

815. K. 871, 872 v., r. 1661–08–02. Język polski. Brzegi mocno uszkodzone.

Opowiadanie Jozepha Masalskiego o zgorzeniu spraw w majątności Karolicy kniazia Michała Karola Swirskiego z rejestrem pozostałych rzeczy ruchomych złożonych nad gankiem przy domu wielkim.

816. K. 873 v., r. 1661–08–02. Język polski. Brzegi mocno uszkodzone, atrament wypłowiały.

Skarga ziemianina pow. grodzieńskiego Michała Kotłubaia na Piotra [...] wicza i na Wawrzynca Rutkiewicza, sądowych grodzieńskich, o niesprawiedliwe dochodzenie w sprawie o gwałtownym napadzie Jana i Konstantego Antuszewiczów na majątność żalobliwego Szostaki w dn. 1661–[...].

817. K. 874 v., r. 1661–08–02. Język polski. Wypłowiały atrament, tekst prawie nieczytelny.

Relacja generała woj. trockiego Jerzego Skorki z oglądania śladów pożaru we dworze Jmsci Janowej Chomiczowej w Poszumieniu w woj. trockim.

Kwit spisany w dn. 1661–07–29 przy stronie dwóch szlachciców — Jana i Jakuba Dowkontów.

818. K. 875 v. 1661–08–02. Język polski. Wypłowiały atrament, tekst prawie nieczytelny.

Relacja generała woj. trockiego Jakuba Kuncewicza z oglądania ran i innych śladów napadu na Mikołaja Karpowicza, sługę jaśnie wielmożnego Hetmana WXL, dokonanego przez Olbrychta [...] z pomocnikami.

Kwit spisany w dn. 1661–07–20 w Krasztelach przy stronie dwóch szlachciców — Jana i Adama [...]nowiczów.

819. K. 875 r. 1661–08–02. Język ruski. Mocno zawilgocone brzegi.

Skarga Mikołaja Karpowicza, sługi jaśnie wielmożnego Hetmana WXL, z powodu okrutnego napadu rabunkowego dokonanego przez Olbrychta [...] z pomocnikami w dn. 1661–07–20 w Krasztelach w woj. trockim.

820. K. 876 v. 1661–08–[...]. Język polski. Wypłowiały atrament, tekst prawie nieczytelny.

Skarga ziemianina woj. trockiego Tomasza Tuczka na Jakuba Mikłaszewicza z powodu zorganizowania przez niego gwałtownego napadu na żalobliwego z synem Stanisławem Tuczkiem w dn. 1661–08–24.

821. K. 876 r. 1661–08–[...]. Język polski. Wypłowiwały atrament. Dolny brzeg urwany.

Relacja generała woj. trockiego Michalla Kostantynowicza z oglądania ran i innych śladów napadu na dom ziemianina [...] Geynarowicza w majątności Geynarowiczach w woj. trockim.

Kwit spisany w dn. 1661–08–25 w Geynarowiczach przy stronie dwóch szlachciców — Iana i Stanisława Jakubowiczów.

822. K. 877 v., r. 1661–08–[...]. Język ruski. Górny brzeg urwany, liczne usterki.

Kwit potwierdzający spustoszenie majątności Gudziany.

Na r. dopisek po polsku: *O Gudziany.*

PRZYPISY

¹ Poprzednie części inwentarza zob.: [Ušinskiene 2013; 2014; 2015; 2016].

² Projekt odbywał się w ramach realizacji państwowego programu rozwoju badań lituanistycznych w latach 2009–2015. Tytuł oryginalny: *LDK Teismų knygu, saugomu VUB, skaitmeninimas ir raštu duomenų bazės sudarymas*, 2012–2015 m., Nr. LIT–5–19. URL: <http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/apie-projekta>.

³ Język zachodnioruski (inaczej starobiałoruski, prosty) — dawny język wschodniosłowiański, który funkcjonował w Wielkim Księstwie Litewskim jako język państwowy i urzędowy do 1696 r., kiedy w WKŁ ostatecznie ustaliła się supremacja języka polskiego.

⁴ Imiona podaję w ortografii oryginalnej.

ŹRÓDŁA

F7–TPT, 166–1661 = *Księga akt grodzkich trockich, 1660–1661 / Trakų pilies teismo aktai 1660–1661 m.* Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego. Sygn.: F7–TrPT, 166–1661. URL: http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/kolekcija/VUB01_000255797 (2017–05–10).

VUB skaitmeninės kolekcijos: LDK teismų knygos. Strona internetowa / Prieiga per internetą: <http://www.atmintis.mb.vu.lt/apie/lietuvs-didziosios-kunigaikstystes-teismuknygos> (2017–05–10).

Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки, 1898: Т. 3. Вильно.

Спрогис И.Я., 1901–1912: *Опись документов Виленского центрального архива древних актовых книг*. Т. 1–10, Вильна.

SOURCES (TRANSLITERATION)

F7–TPT, 1660–1661 = *Księga akt grodzkich trockich, 1660–1661/ Trakų pilies teismo aktai 1660–1661 m.* Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego. Sygn.: F7–TrPT, 1660–1661. URL http://www.teismuknygos.mb.vu.lt/kolekcija/VUB01_000255797 (2017–05–10).

VUB skaitmeninės kolekcijos: LDK teismų knygos. URL: <http://www.atmintis.mb.vu.lt/apie/lietuvs-didziosios-kunigaikstystes-teismuknygos> (2017–05–10).

Opisanie rukopisnogo otdelenija Vilenskoj publichnoj biblioteki, 1898: T. 3. Vil'no.
 Sprogis I.Ja., 1901–1912: *Opis 'dokumentov Vilenskogo central'nogo arhiva drevnih aktovyh knig*. T. 1–10, Vil'na

LITERATURA

- Горбачевский Н.И., 1872: *Каталог древним книгам губерний: Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской, также книгам некоторых судов губерний Могилевской и Смоленской, хранящимся ныне в Центральном архиве в Вильне, Вильна*.
- Bajerowa Irena, 1964: *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Bajerowa Irena, 1983: Zakresy występowania spółgłosek środkowojęzykowych i zębowych w polszczyźnie XIX wieku, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 21. Warszawa, 5–22.
- Kurzowa Zofia, 1972: *Studia nad językiem filomatów i filaretów (fonetyka, fleksja, składnia)*. Kraków.
- Kurzowa Zofia, 2006: *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w*. Kraków.
- Ušinskienė V., 2013: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661] ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, Slavistica Vilnensis 2013 (Kalbotyra 58 (2))*. Vilnius, 161–182;
- Ušinskienė V., 2014: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661] ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. II, Slavistica Vilnensis 2014 (59)*. Vilnius, 146–187;
- Ušinskienė V., 2015: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661] ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. III, Slavistica Vilnensis 2015 (60)*. Vilnius, 225–268.
- Ušinskienė V., 2016: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661] ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. IV, Slavistica Vilnensis 2016 (61)*. Vilnius, 367–392.

BIBLIOGRAPHY (TRANSLITERATION)

- Gorbachevskij N.I., 1872: *Katalog drevnim knigam gubernij: Vilenskoj, Grodnenskoj, Minskoj i Kovenskoj, takzhe knigam nekotoryh sudov gubernij Mogilevskoj i Smolenskoj, hranjashhimsja nynie v Central'nom arhive v Vil'ne, Vil'na*.
- Bajerowa Irena, 1964: *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Bajerowa Irena, 1983: Zakresy występowania spółgłosek środkowojęzykowych i zębowych w polszczyźnie XIX wieku, *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 21. 5–22.
- Kurzowa Zofia, 1972: *Studia nad językiem filomatów i filaretów (fonetyka, fleksja, składnia)*. Kraków.

- Kurzowa Zofia, 2006: *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.* Kraków.
- Ušinskiė V., 2013: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661]* ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, *Slavistica Vilnensis 2013 (Kalbotyra 58 (2))*. Vilnius, 161–182;
- Ušinskiė V. 2014: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661]* ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. II, *Slavistica Vilnensis 2014 (59)*. Vilnius, 146–187;
- Ušinskiė V. 2015: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661]* ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. III, *Slavistica Vilnensis 2015 (60)*. Vilnius, 225–268.
- Ušinskiė V. 2016: *Księga akt grodzkich trockich [1660–1661]* ze zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. IV, *Slavistica Vilnensis 2016 (61)*. Vilnius, 367–392.

VIKTORIJA UŠINSKIENĖ

Trakai Castle Court Acts of 1660–1661:
From the Collection of Vilnius University Library. V

The catalogue was prepared within the framework of the research project “Court Books of the Grand Duchy of Lithuania (GDL): Digitization and Database” realized by Vilnius University Library in 201122014 (VUL, No. LIT–5–19). The paper deals with the previously unexplored Trakai Castle Court Acts of 1660–1661 (F7–MDGs, 1660–1661) from the VUL collection. It presents Part V of the critical catalogue of the manuscripts written in Polish and Old Byelorussian (Ruthenian) languages, also providing short descriptions of documents Nos. 775–822 (pp. 827–877). These documents are important for the research of Lithuanian, Polish and Byelorussian history. Information accumulated in them reflects a broad political, social and cultural panorama of the multilingual GDL society. It enables us to consider them as unique reference books that represent the changing sociolinguistic situation of the GDL.

Keywords: Court Books of the Grand Duchy of Lithuania, manuscript collections, Trakai Castle Court Acts, digital collections of Vilnius University Library.

VIKTORIJA UŠINSKIENĖ

Trakų pilies teismo aktų knyga [1660–1661]
iš Vilniaus universiteto bibliotekos kolekcijos. V

Katalogas parengtas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuotą mokslo tyrimų projektą „LDK teismų knygų, saugomų Vilniaus universiteto bibliotekoje (VUB), skaitmeninimas ir raštų duomenų bazės sudarymas“ (Nr. LIT–5–19). Tai yra viena iš įdomiausių VUB dokumentų kolekcijų, kurią sudaro 543 rankraštinių dokumentų rinkiniai. Straipsnyje pristatoma iki šiol nenagrinėtų 1660–1661 m. Trakų pilies teismo aktų

(F7–TrPT, 1660–1661) suvestinės V dalis, pateikiami šio rankraščinio bloko dokumentų Nr. 775–822 (t. y. knygos lapų 827–877) trumpi aprašai bei bendra paminklo charakteristika. Teismų aktų kalbinės charakteristikos yra tiesiogiai susijusios su ypatingos kultūrinės LDK situacijos, grindžiamos valstybės multietniškumu, evoliucija. Nagrinėjamo paminklo dokumentai, atsižvelgiant į jų paskirtį, yra parašyti lenkų arba kanceliarine slavų (rusėnų) kalbomis. Juose sukaupta informacija rodo LDK teisinės sistemos veiklą, atspindi plačią politinę, socialinę ir kultūrinę Lietuvos istorijos panoramą.

Reikšminiai žodžiai: LDK teismo knygos, rankraščiniai dokumentai, Trakų pilies teismo aktai, skaitmeninės VUB kolekcijos.

Nadeszło do redakcji: 25 maja 2017 r.

Przyjęto do druku: 15 czerwca 2017 r.

Viktorija Ušinskienė, doktor nauk humanistycznych, docent Centrum Polonistycznego Uniwersytetu Wileńskiego.

Viktorija Ušinskienė, PhD (Humanities), Assoc. prof. of the Polish Studies Center of Vilnius University.

Viktorija Ušinskienė, humanitarinių mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Polonistikos centro docentė.

E-mail: viktorija.usinskiene@gmail.com

РИЗИ

СНЕ

ЖЕ Т

СТ

СПА

ОВЪ

О НАИ

Е ПЕР

НАХО

И КРЕ

НОВТ

СЕГО

ЖЕ

ИЕР

НЪ П

ЛВЕ

А П

ОБЕН

И Н Е

А Е Т Ъ

Ц А Р

Т И В

Р Ъ Н А

Е С Т И

Р Ш Е Н

Л О Т И

Р Т О Е

Я Н К

У Х У

А В

Ж Е

О В А А

О Ж И А

З В О Е Т

И С С

О Ч И

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА

АСОБА, ДЗЕЙНАСЦЬ, СПАДЧЫНА

